ועשיתינהו לזוניה אי אמרת בשלמא לאו דינא משום הכי עשיינהו אלא אי אמרת דינא, עשיינהו בעי? א"ר אילעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש תניא נמי הכי המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות ומעשה באחד שבקש לבזבז [יותר מחומש] ולא הניח לו חבירו ומנו רבי ישבב ואמרי לה רבי ישבב ולא הניחו חבירו ומנו רבי עקיבא אמר רב נחמן ואיתימא רב אחא בר יעקב מאי קרא? בראשית כח וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא? אמר רב אשי אעשרנו לבתרא כי קמא אמר רב שימי בר אשי ושמועות הללו מתמעטות והולכות וסימניך קטנים כתבו ובזבזו, אמר רב יצחק באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד שתים עשרה שנה, מכאן ואילך יורד עמו לחייו, איני והא אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: בציר מבר שית לא תקביל, בר שית קביל וספי ליה כתורא? אין ספי ליה כתורא מיהו אינו יורד עמו לחייו עד לאחר שתים עשרה שנה ואב"א לא קשיא הא למקרא הא למשנה דאמר אביי אמרה לי אם: בר שית למקרא, בר עשר למשנה, בר תליסר לתעניתא מעת לעת ובתינוקת בת תריסר. אמר אביי אמרה לי אם האי בר שית דטרקא ליה עקרבא ביומא דמישלם שית לא חיי מאי אסותיה? מררתא דדיה חיורתא בשיכרא נשפייה ונשקייה האי בר שתא דטריק ליה זיבורא ביומא דמישלם שתא לא חיי, מאי אסותיה? אצותא דדיקלא במיא נשפייה ונשקייה. אמר רב קטינא כל המכניס את בנו פחות מבן שש רץ אחריו ואינו מגיעו איכא דאמרי חביריו רצין אחריו ואין מגיעין אותו ותרוייהו איתנהו הא דכחיש הא דבריא. אמר רבי יוסי בר חנינא באושא התקינו האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה, הבעל מוציא מיד הלקוחות אשכחיה רב יצחק בר יוסף לר' אבהו דהוה קאי באוכלוסא דאושא אמר ליה מאן מרה דשמעתא דאושא? אמר ליה רבי יוסי בר חנינא, תנא מיניה ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנחא ליה בכיסתיה תהלים קו אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת? דרשו רבותינו שביבנה ואמרי לה רבי אליעזר זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים רבי שמואל בר נחמני אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן שם קיב הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד רב הונא ורב חסדא חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים שם קכח וראה בנים לבניך שלום על ישראל אמר רבי יהושע בן לוי כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתי לידי חליצה ויבום רבי שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל דלא אתי לאינצויי: זה מדרש דרש ר"א לפני חכמים כו':

יתיב

ועשיתינהו. כפיתי אותם בחזקה, ומפני שטרחתי עליו ליכנס לו לפנים משורת הדין מחבבני: **ואי דינא הוא.** אין כאן גמילות טובה להחזיק לו טובה שעל כרחו ישפוט אמת: **המבזבז.** לעניים: **מחומש.** שבנכסיו שלא יצטרך לבריות: **עשר אעשרנו.** שני עישורין הוו להו חומש: **והא לא דמי בתרא לקמא.** דכי שקלת קמא פשו להו ט' וכי הדרת מדלית מעשר דידהו לאו כי קמא הוא ואין כאן חומש בשניהם: **אעשרנו.** מדלא כתיב עשר אעשר לך הכי קאמר אעשרנו כראשון כלומר מעשר שני יהא כראשון: **שמועות הללו.** דרבי אילעא בתקנת אושא: **מתמעטות והולכות.** מאמוראים הראשונים א"ר אילעא אמר ר"ל משום דר"י בר חנינא שניה ר' אילעא אמר ר"ל שלישית ר' אילעא לחודיה: **וסימניך.** בסדר ההלכות ובו תדע סדר מיעוטן: **קטנים כתבו ובזבזו.** בניו ובנותיו כשהן קטנים, כותב נכסיו, המבזבז אל יבזבז ומעתה לא תחליף באיזו שלשה ובאיזו שנים ובאיזו אחד: **מגלגל עם בנו.** אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים: **יורד עמו לחייו.** לרדותו ברצועה ובחוסר לחם: **רב שמואל בר שילת.** מלמד תינוקות היה: **וספי ליה כי תורא.** הלעיטהו תורה כשור שאתה מלעיטו ואובסו מאכל: **לתעניתא מעת לעת.** להתענות כל היום ותינוקת לשנות מקודם לכן שנתיים כדאמרינן ביומא (דף פב.): **ובתינוקת.** שהיא ממהרת להביא כח שאינה מתשת כח בלימוד תורה ותרתי סרי דקאמר שנת שתים עשרה גופא קאמר דאי בת שתים עשרה ויום אחד לאורייתא היא שמביאה שתי שערות ובת עונשים ואין צורך לנו ללמוד ממניקתו של אביי: **לא חיי.** אם לא ברפואה בדוקה: **מררתא דדיה.** מרה של דיה שקורין ווטו"ר: **נשפייה ונשקייה.** תמשחנו ממנו ותשקנו ממנו בשכר: **אצותא דדיקלא.** סיב שגדל סביב דקל תומר כעין ווילד"ה שכורך את עץ הגפן: **המכניס את בנו.** ללמוד תורה: **רץ אחריו.** להברותו ולהחיותו: **ואין מגיעו.** מסוכן הוא למות מרוב חולשו: **חביריו רצין אחריו.** להיות פקחין בתורה כמותו: **הא דכחיש.** אל יכניסנו שמסוכן הוא פן יחלש וימות: **דבריא.** יכניסנו לפי שמתפקח: **שמכרה בנכסי מלוג.** הקרן: **הבעל מוציא.** דשויוהו רבנן כלוקח והוא לוקח ראשון: [**באוכלוסא.** אסיפת בני אדם]: **תנא מיניה.** דר' יוסי בר חנינא מרה הוא: **זה הזן בניו ובנותיו קטנים.** שתמיד יום ולילה הן עליו והיא צדקה, שאינו חיוב עליו בהם: **הון ועושר בביתו.** שאין הממון כלה ואעפ"כ צדקתו עומדת לעד: **זה הלומד תורה ומלמדה.** מתקיימת בו הרי הון ועושר בביתו, וצדקתו עומדת לעד על שטרח ללמד לתלמידים: **זה הכותב כו'.** הספרים קיימים לו שאינם כלים וצדקתו עומדת לעד: **לאינצויי.** מי קרוב וקודם בנחלה:

אוש

עשיתינהו בעי. האי עשוי צריך לומר דהיינו בדברים כי ההוא דלקמן (דף נג.) מעלאי דידי הייתי עשוי והשתא אתי שפיר דאמר עשיתינהו בעי דאם מן הדין היה מה היה לו לעשותם בדברים היה לו להלקותם ולכופם עד שיזונו אותו וכן פר"ת ומיהו מצינו עשוי שלא בדברים כגון אין מעשין אלא לפסולות (לקמן דף עז.): **אל יבזבז יותר מחומש.** מפרש בירושלמי שפעם ראשונה יכול לבזבז חומש ומכאן ואילך בכל שנה ושנה יתן חומש הריוח: **שיהא** אדם מגלגל עם בנו עד י"ב שנה. והא דתנן במסכת אבות (פ"ה) "בן עשר למשנה" לא שירד עמו לחייו אלא לגלגל: **וספי** ליה כי תורא. ולא ירד עמו לחייו עד י"ב שנה והא דתנן במסכת אבות בן חמש שנים למקרא היינו לגלגל ולא למיספי ליה: **בר** שית למקרא. היינו בר שית ויום אחד דומיא דבר עשר למשנה דהוי בר עשר ויום אחד כי ההוא דמסכת אבות דהתם הוי בר עשר ויום אחד דומיא דבן י"ג למצות והשתא האי בר שית למקרא לא הוי דומיא דבן עשר למשנה דבר שית למקרא היינו למיספי ליה כי תורא ובר עשר למשנה לא למיספי ליה אלא לגלגל עד י"ב שנה*: **ובת** תריסר לתעניתא. פירש בקונטרס שנת י"ב ומשום חינוך ולר"י נראה דבת י"ב שנה ויום אחד קאמר דומיא דבר עשר כדפרישית ואשמעינן דלית לן השלמה דרבנן כר"י בפרק בתרא דיומא (דף פב.) והא דפי' נמי בקונט' בתינוקת שהיא ממהרת להביא כח לא היה צריך לפרש כן אלא שחינוך שלה שנה לפני גדלותה דהיינו י"ב שנה ויום אחד כמו תינוק שחינוכו שנה לפני גדלותו: **ומאי** אסותיה. פר"ת שלא ישכנו אבל אין נראה לפרש לאחר שנשכו דהא אמר דלא חיי משמע דאין רפואה* מועלת לו: **הבעל** מוציא מיד הלקוחות. אליבא דר"י דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי לא צריכא לתקנת אושא אלא צריך לקים ואליבא דריש לקיש מסיק לה בפ' החובל (ב"ק ד' פח: ושם) אי נמי לר"י נמי אצטריך כגון נותן מתנה לאשתו שקנתה ואין הבעל אוכל פירות א"נ דכתב לה דין ודברים *אין לי בפירות נכסיך אבל אין לומר דכתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהם דהא תנן בפרק הכותב (לקמן דף פג.) דאם מכרה ונתנה קיים*:

אין לי בנכסיך ובפירותיך אבל אם כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך אין לומר כו' כצ"ל רש"ל ועי' במהרש"א

[וע' תוס' יבמות לו: ד"ה קנין ותוס' ב"ק פח: ד"ה באושא]

סז א טור חו"מ סי' רנו בב"י:

סח ב מיי' (פ"ז מהל' מתנות עניים) ופ"ח מהל' ערכין הל' י"ג סמג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רמט סעי' א:

סט ג מיי' פ"א מהל' ת"ת הל' ו ופ"ב הל' ב סמג עשין יב טוש"ע שם סי' רמה סעי' ה:

ע ד טוש"ע שם סעי' ח:

עא ה מיי' פכ"ב מהל' אישות הל' ז סמג עשין פ טוש"ע אה"ע סי' צ סעי' ט:

עב ו מיי' פ"י מהל' מתנות עניים הל' טז טוש"ע יו"ד סי' רנא סעי' ג:

לקמן סז: ערכין כח. ע"ש

ב"ב כא.

[קדושין לה: וש"נ]

[לקמן עח: ב"ק פח: ב"מ לה. ודף לו: ב"ב נ. ודף קלט:]

[לעיל כב: ברכות כח. מגילה ז: פסחים עב.]

גליון הש"ס

גמ' באושא התקינו המבזבז. בירושלמי פ"א דפאה כך היתה הלכה בידם ושכחוה וחזרו ועמדו השניים והסכימו ע"ד הראשונים: שם וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת. עי' מדרש רבה אסתר סי' קכד דף ל"ד ע"ד:

תוספות רי"ד

אא"ב לאו דינא הוא מש"ה עשינהו אלא אי אמרת דינא הוא עשינהו בעי פי' הא בחזקת אב עומדים הנכסים לגבי מזונות. א"ר אילא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות תנ"ה מעשה באחד שבקש לבזבז יותר מחומש ולא הניחו[חבירו] ומני ר"ע. אר"נ ב"י ואיתימא ר"א ב"י מאי קראה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך פי' משמע שנוטל שני עישורים והיינו חומש. א' מחמשה והא לא דמי עשורא קמא לעשורא בתרא פי' דקמא הוי חד מעשר ובתרא קשקיל מט' דאישתייר בציר ממאה ולא הוי בין תרווייהו חומש. אמר ר"א ה"ק אעשרנו לבתרא כקמא פי' מדלא כתיב אעשר לך: אר"י באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו בתלמוד תורה עד י"ב שנה פי' מתנהג עמו בפיוסים מכאן ואילך יורד עמו עד לחייו פי' לרדותו ברצועה ובחוסר לחם. איני והא"ל רב לר"ש בר שילת בציר משית לא תקביל מכאן ואילך קבל ואספי ליה כתורא פי' ישמואל ב"ש מלמד תינוקות הוה ואספי פי' לשון ספו לי מאליה כלומר מלעיטו ד"ת כשור הלועט לגימות גדולות: ל"ק הא למשנה הא למקרא דאמר אביי אמרה לי אם בר שית למקרא [בר עשר למשנה] בר תריסר לתעניתא מע"ל ובתינוקת [בת תריסר] פי' ישלים תעניתו כל היום ובתינוקת פי' לפי שממהרת להביא שנה א' קודם לאיש ומדאורייתא אינה מתענה כל היום כי אם בשנת י"ג אבל כל שנת י"ב בקטנה דמיא ומדרבנן מחנכין אותה להשלים התענית שנה א' קודם הזמן: א"ר קטינא כל המכניס את בנו פחות מבן שש רץ אחריו להברותו ואינו מגיעו פי' להברותו ואין מגיעו שחלש הוא יותר מדאי ורוצה לרפאותו ולא יועיל לו א"ד חבירו רצין אחריו ואין מגיעין אותו פי' מרוב חכמתו ותרווייהו איתנהו הא בכחיש והא בבריא פי' דכחיש שמסוכן הוא ופן יחלש וימות ולפיכך לא יכניסנו ואי בריא הוא מכניסו לתורה פחות מבן שש ואז חבירו רצין אחריו ואין מגיעים אותו אבל מיחלש לא חליש כולי האי כיון דבריא הוא. גרסי' בפ' מציאת האשה מעשה הוה ההוא עניא דהוה רגיל לשדורי ליה כל מעלי יומא דכיפורי ד' מאה זוזי. יומא חד שדריה נהליה ביד בריה אתא א"ל לא צריך א"ל מאי חזית א"ל חזאי דקמזלפי עליה יין ושמן אמר מפקנא כולי האי עיפינהו שדרינהו פי' כפליה כי קא ניחא נפשיה א"ל אייתי השבוני דצדקה חזא דהוי כתיב ביה שבעה אלפי דינרי קיסרי פי' שם מקום אמר אורחא רחיקא וזוודא קלילי פי' צדה קלה הכינותי לדרך שאני אבוא לה קם בזבזיה לפלגא דממונא והיכי עביד הכי והא א"ר אילא המבזבז וכו' ה"מ מחיים פי' שמא ירד מנכסיו אבל לאחר מיתה לית לן בה: אר"י ב"ח באושא התקינו האשה שמכרה בנכ"מ בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות פי' אע"פ שמן הדין יהא מכרה קיים שאין לבעל בחיי אשתו אלא פירות והגוף לאשה פי' הקרן וכשמתה בעלה יורש גם הגוף אבל עתה שקדמה ומכרה מכרה מכור דומיא דבן שיורש נכסי אביו ואם מכרן אביו בחייו הן מכורים שהיורש אינו יורש אלא מה שמוצא לאחר מיתה ובאושא התקינו שיוציא הבעל מיד הלקוחות בלא דמים שעשאוהו חז"ל כלוקח משעה שכנס את אשתו ולא כיורש וכיון שהוא לוקח ראשון מוציא מיד הלקוחות: אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת. רבותינו שביבנה ואמרי לה ר"א אומר זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים ר"ש ב"נ אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן סמוך לפירקן: הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. ר"ה ור"ח חד אמר זה המלמד תורה ומלמדה. וחד אמר זה הכותב תנ"ך ומשאילן לאחרים. זה מדרש דרש וכו':

נושא

△3 תקנת אושא בענין הוצאות למען עניים - "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש"

נושא

△4 תקנת אושא בענין גיל חינוך והצורה הנכונה לדרבן ילד ללמוד

* נראה לפרש:
לפי תשובה ① ספי' ליה כתורא אינו שוה ליורד עמו לחייו
לפי תשובה ② שווים

מבנה (והסבר הסוגריים)

⋈ ב' אימרות שבהם אביי מביא דברי אם (מניקתו)

* לצד הסוגריים - אימרא השני של אביי אינו קשור לעניני חינוך. אחר הסוגריים הגמ' ממשיכה בעניני חינוך (ובריאות)

* רש"י בד"ה לא חיי - לא פירש כן

נושא

△5 באושא התקינו שהאשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות

נושא/מבנה

◆ ג' דרשות פסוקים בעניני צדקה ובנים (יש לציין הן הנושאים של רוב התקנות אושא בסוגייתנו: △1 ו-△3 = צדקה, △4 = חינוך בנים)

* נלע"ד
מעוות ל◈II ו◈I צ"ין צדקה
I - "צדקה בכל עת"
II - "צדקתו עומדת לעד"
מעוות ל◈III ו-◈I צ"ין בנים (ב-I ו-III)
אופי"ע לשמואל בר נחמני

* לפי תוס' כאן ולר"ל ד"ה וספי - נראה לומר:
5-6 לגלגל במקרא
6-10 ספי' ליה מקרא
10-12 לגלגל במשנה
12-... יורד לחייו

* עי' יבמות עז: בענין ישי אבי דוד